

DOĞU MESELESİ VE MİLLİ MÜCADELE'DE OSMANİYE

Yrd.Doç.Dr. Süleyman HATİPOĞLU(*)

BilindiĐi gibi, Batı siyasi tarih literatüründe çokca kullanılmış olan Doğu Meselesi(=Şark Meselesi)tabiri Osmanlı İmparatorluğu'nun batı devletleri tarafından parçalanmaya çalışılmasını ifade etmektedir. Daha ziyade XIX. yüzyılda politik bir tabir olarak ifade edilmeye başlanan Doğu Meselesi'nin temelinde Avrupa-Türk ilişkileri yatmaktadır. Konu XIX. yüzyılın son çeyreğine doğru, Ermeni Meselesi olarak dünya kamuoyuna yansıtılacak ve Avrupa'lı devletlerin Osmanlı Devleti'nin iç işlerine karışmaları, dünya kamuoyu önünde tasvib edilebilir bir hareket şekline sokulacaktır¹.

Doğu Meselesi, siyaset adamları ve tarihçiler tarafından muhtelif şekillerde tarif edilmiştir. İlk defa 1815 Viyana Kongresi'nde Rus delegeleri tarafından kullanılan Şark Meselesi kavramı kongreden sonra diplomatlar arasında çok kullanılmaya ve çeşitli manalar kazanmaya başlamıştır. XIX. yüzyılın ilk yarısında Doğu Meselesi Osmanlı İmparatorluğu'nun toprak bütünlüğünün korunması, aynı yüzyılın ikinci yarısında Türklerin Avrupa'daki topraklarının paylaşılması, XX. yüzyılda da imparatorluğun bütün topraklarının paylaşılması manasında kullanıldı². Fransız tarihçisi Albert Soler, "*Türkler Avrupa'ya ayak bastığı günden beri Şark Meselesi zuhur etti.*" demektedir. Şark Meselesi'nin son yüzyıl anlayışı içinde geniş kapsamlı mükemmel bir tarifinde: "*Avrupa büyük devletlerinin, Osmanlı*

* MKÜ Fen Edebiyat Fakültesi Öğretim Üyesi

1. Erdal İliter, "*Ermeni Meselesi'nin Perspektifi ve Zeyton İsyanları (1780-1880)*", Ankara, 1988, s.24.

2. Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi*, c.5, Ankara, 1983, s.203.

İmparatorluğu'nu iktisadi ve siyasi nüfuz ve hükmü altına almak veya sebepler ihdas ederek parçalamak ve Osmanlı idaresinde yaşayan muhtelif milletlerin istiklallerini temin etmek istemelerinden doğan tarihi meselelerin bütününe birden Şark Meselesi diyoruz" denilmektedir³.

Böylelikle Avrupa'yı fazlası ile meşgul eden Şark Meselesi'ni iki kısımda mütalaa edebiliriz. Birincisi 1071-1683 tarihleri arasındaki kısımdır. Bu tarihler arasında Avrupa savunmada Türkler taaruz halindedir. Bu safhada Şark Meselesi'nin esası ve merhaleleri şöyle özetlenebilir⁴.

- a) Türkleri Anadolu'ya sokmamak,
- b) Türkleri Anadolu'da durdurmak,
- c) Türklerin Rumeli'ye geçişini önlemek,
- d) İstanbul'un Türkler tarafından fethini engellemek,
- e) Türklerin Balkanlar üzerinde Avrupa içlerine doğru ilerleyişine mani olmak.

Şark Meselesi'nin kabul edilen bu hedeflerine rağmen Türkler Anadolu'ya girmiş, Rumeli'ye geçmiş, Balkanları tamamen zaptetmiş ve Viyana kapılarına kadar ilerlemişlerdir. Fakat 1683 yılında Türklerin Viyana'da mağlubiyete uğramaları ile Şark Meselesi'nin ilk safhası bitmiş, ikinci safhası başlamıştır. Bu safhada Türkler savunmada, Avrupa taaruzdadır. 1921 yılına kadar devam eden bu safhada Şark Meselesi'nin gelişmesi şu şekilde olmuştur.

- a) Balkanlar'daki Hristiyan milletleri Osmanlı hakimiyetinden kurtarmak. Bunun için Hristiyan toplumları isyana teşvik ederek önce muhtariyetini sonra bağımsızlıklarını temin etmek,

3. Erdal İler, a.g.e., s.24-25.

4. Bayram Kodaman, Şark Meselesi Işığında Sultan II. Abdülhamid'in Doğu Anadolu Politikası, İstanbul, 1983, s.162 vd.

b) Birinci maddede belirtilen hususlar gerçekleşmezse, Hristiyanlar için reform istemek ve onların lehine İstanbul nezdinde müdahalelerde bulunmak,

c) Türkleri Balkanlardan tamamen atmak,

d) İstanbul'u Türklerin elinden geri almak,

e) Osmanlı Devleti'nin Asya toprakları üzerinde yaşayan Hristiyan cemaatler lehine reformlar yaptırmak, muhtariyet elde etmek veya mümkün olursa bağımsızlıklarına kavuşturmak,

f) Anadolu'yu paylaşmak, Türkleri Anadolu'dan çıkarmak düşüncesiyle hareket eden ve sanayi inkılabını da gerçekleştiren Avrupa'lı büyük devletler, geniş coğrafyaya sahip olan Osmanlı Devleti'nin topraklarını hem hammadde ve hem de pazar açısından değerlendirme yoluna gitmişlerdir. Bu durum büyük devletlerin "*zıt menfaatlerini*" de çatıştırmıştır. Çatışan bu menfaatler, Osmanlı Devleti'nin ömrünü bir müddet daha uzatmıştır, ama onu da yarı sömürge haline getirmiştir.

Emperyalist ve sömürgeci politika takip eden batılı büyük devletler, asırlardan beri Ortadoğu'da hakimiyet kurmuş Osmanlı İmparatorluğu'nu parçalamak üzere harekete geçmişlerdi. İşte Doğu Meselesi adı altında, bu muazzam topraklara sahip Türk devletini ortadan kaldırmak amacıyla onu "HASTA ADAM" ilan ederek, çeşitli defalar aralarında gizli anlaşmalarla paylaşmışlardı⁵. Aralarında yaptıkları bu anlaşmalara dayanarak, yer yer Osmanlı İmparatorluğu'nun topraklarını fırsat buldukça işgal etmişlerdi. Böylece İngiltere, Fransa, Rusya, İtalya gibi devletler imparatorluğun ucundan kıyısından toprak koparmışlardı.

XIX. yüzyılda birliğini kırıp, sanayi inkılabını da gerçekleştiren Almanya, ekonomik açıdan yeni bir güç dengesi olarak Avrupa'da yerini al-

5. Kemal Öke, II. Abdülhamid, Siyonistler ve Filistin Meselesi, İstanbul, 1981, s.44.;

mişti. Almanya, Osmanlı İmparatorluğu'na sınırı olmayan ve görünürde de toprak isteğinde bulunmayan bir devlet olarak ortaya çıkmıştı. Bundan dolayı Osmanlı İmparatorluğu, toprak bütünlüğünü korumak amacıyla, Almanya'ya yaklaşmaya başlamıştı⁶. Osmanlı'nın Almanya'ya yaklaşması özellikle İngiliz-Alman, Alman-Fransız rekabetini arttırmıştır. Bu rekabetin sonucunda da Birinci Dünya Savaşı'nın patlaması Osmanlı İmparatorluğu'nun sonunu getirmiştir.

Böylece Birinci Dünya Savaşı'nın sonunda mağlup olan Osmanlı İmparatorluğu'nun neticede 30 Ekim 1918 tarihinde Mondros Mütarekesi'ni imzalama durumuna gelmesi ile, İtilaf Devletleri'ne bu büyük imparatorluğu ortadan kaldırma, yani Şark Meselesi'ni tamamen kendi istedikleri şekilde halletme fırsatını vermiştir.

Diğer taraftan, Yıldırım Orduları Grubu komutanı Mustafa Kemal'in bütün çabalarına rağmen⁷, Çukurova'da İngiliz-Fransız ortak harekatı 1918 yılının Aralık ayında başlayarak, 19 Aralık günü Osmaniye ve 27 Aralık günü de Pozantı'nın işgal edilmesiyle tamamlanmıştı⁸. Bir müddet sonra yani 15 Eylül 1919 tarihinde, gerçekleşen "Suriye İtilafnamesi" ile bölge tam bir Fransız işgaline dönüşmüştü⁹. Bölge halkının bu işgale başından beri karşı koyması, bu yöredeki milli mukavemetin temelini oluşturmuştur. Ayrıca bölge halkını harekete geçirecek başka sebepler de mevcuttu. Bunlardan birisi de, Fransızların silahlandırıp himaye ettiği Ermeniler yüzünden; Türklerde can, mal ve namus emniyeti diye bir şey kalmamıştı¹⁰.

İşte bu durum karşısında halk, devletten beklediğini bulamamış ve nefs-i müdafaa durumuna geçerek bölgede "Çete Harbi"ni başlatmıştı.

6. Rosa Luxemburg, "Alman Emperyalizminin Harekât Alanı; Türkiye", *Berlin-Bağdat, Alman Emperyalizminin Türkiye'ye Girişi*, Haz. Ragıp Zarakolu, İstanbul, 1988, s.45-46.

7. Bu konu hakkında bkz., *Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri-IV (1917-1938)*, Haz. Nimet Arsan, Ankara, 1964, s.14 vd.

8. *ATASE*, Arş.1-2, Kıs.83, Dos.75-308, F.2-13; Sabahattin Selek, *Anadolu İhtilali*, İstanbul, 1981, s.316; Süleyman Hatipoğlu, *Fransa'nın Çukurova'yı İşgali ve Pozantı Kongresi*, Ankara, 1989, s.16.

9. *Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri (1917-1938)-IV*, s.119-120.

10. S. Selek, a.g.e., s.316.

Önce ferdi, sonra kitle hareketine dönüşen bu mücadele, güneyde Milli Mukavemeti ortaya çıkarmıştı. Böylelikle bütün Çukurova'da başlayan milli direnişler, Osmaniye mntikasında da kendisini göstermişti¹¹. Bu milli direnişlerin sonucunda Bahçe ve Haruniye'de (Düziçi) yapılan savaşlar; Osmaniye'de Kovanbaşı ve Kanlı Geçit Savaşları ve Mamure Basını¹² adıyla önemli muharebeler ceryan etmiştir. İşte bu savaşları tarihi gelişim itibariyle şöyle izah edebiliriz;

1. BAHÇE VE HARUNİYE'DE (DÜZİÇİ) YAPILAN SA- VAŞLAR

Osmaniye iline bağlı Bahçe ve Haruniye kazaları da 19 Aralık 1918 tarihinde düşman tarafından işgal edilmişti¹³. Böylece Bahçe ve Haruniye'ye gelen Fransızlar ve Ermeniler diğer işgal mntikalarında yaptıklarını burada da tekrarladılar. 12 Şubat 1920'de Fransızların Maraş'ta yenilerek atılmaları hadisesi bu havalinin çabucak uyanmasına sebep olmuştu. Maraş'ta deneyim kazanan Fransız komutanları Haruniye'nin (Düziçi) ileri gelenlerini göz hapsine alarak onları yakinen izlemeye başlamışlardı. Bunun üzerine Haruniye Bucak Müdürü Hüseyin Hilmi Bey, Çetebaşı Mehmet Yeşil, Hacı Efendi, Çerçioğlu Hüseyin Efendi ve İlbeyli'den Habib Ağa bir araya gelerek memleketi düşmandan kurtarma çarelerini aradılar. Bugünlerde Tufan Bey'in Andırın'da Yağcıoğlu'nun evinde bulunduğu öğrenildi ve Tufan Bey ile görüşmek ve gerekli tedbirleri almak üzere yanına gittiler. Böylece Haruniyeliler bütün dertlerini anlattılar. Tufan Bey bunlara Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti nizamnamesine göre teşkilat kurmalarını ve derhal silahlanarak, Fransızlarla mücadeleye girişmelerini söyledi¹⁴.

11. Osmaniye'de meydana gelen bu milli mukavemetler için bkz., Ahmet Kılıç, **Osmaniye Çete Harbi**, Osmaniye, 1976.

12. Bu Savaşlar hakkında daha geniş bilgi için bkz., Süleyman Hatipoğlu, **Orta Toros Geçitleri'nde Türk-Fransız Mücadelesi (1915-1921)**, Ankara, 1991, s.159 vd. (A.Ü. Türk İnk. Tar. Ens. Basılmamış Doktora Tezi).

13. Ahmet Cevdet Çamurdan, **Kurtuluş Savaşında Doğu Kilikya Olayları**, Adana, 1969, s.95.

14. Recep Dalkır, **Yiğitlik Günleri, Milli Mücadele'de Çukurova**, İstanbul, 1961, s.190.

Bu görüşmeden hemen sonra Haruniye'ye dönen heyet, gizli bir toplantı yaparak, Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti başkanlığına Hüseyin Hilmi Bey'i, üyeliklere Mehmet Yeşil, Hacı Efendi, İsmail Ökkeş ve Yazılmazoğlu Süleyman Ağa'yı seçtiler ve böylece Haruniye'de Milli Mücadele örgütlenmiş ve 4 Mart 1920 günü Kuva-yı Milliye kurulmuştu. Bundan sonra da, Kuva-yı Milliye bölgede derhal harekete geçerek teşkilatı kuvvetlendirmeğe ve lüzumlu silah ve cephaneyi tedarike başladılar¹⁵.

Bütün bu hazırlıkların sonunda 300 kadar mevcuda ulaşan Haruniye Kuva-yı Milliyesi ilçenin dışında bulunarak zaman zaman Fransızlara baskınlar yapmaya başlamıştı. Bundan dolayı kayıplar vererek zor duruma düşen Fransız kuvvetleri Haruniye'nin güneyine demiryolu boyuna çekilmek zorunda kalmıştı¹⁶.

Diğer taraftan 7 Mart 1920 günü 150 kişilik bir Ermeni kuvveti, Haruniye'nin 4 km. kuzeyinde Gökçayır bölgesine gelerek, Sabunsuyu kuzeyindeki Milli Kuvvetleri yok etmek istediye de, onların bu gelişini daha önceden haber alan Kuva-yı Milliye taarruz ederek, iki saat süren çarpışmadan sonra Ermeniler 15 ölü bırakarak kaçtılar. Bu sırada Bahçe'den gönderilen 25 kişilik Ermeni takviye birliği de yolda pusuya düşürülerek imha edilmiş ve 15 Mart günü de Milli Kuvvetlerimiz Fransızların Haruniye - Yarbaşı arasındaki irtibatı temin ederek ve yiyecek sevkiyatı yapan, 11 kişilik bir düşman kuvvetini de yok ederek, bir başarı daha elde etmişlerdi¹⁷.

Bu sıralarda Tufan Bey, Andırın Milis Kuvvetleri ile Gökçayır'a gelerek Kurtlar köyünün Kaya mevkiinde karargahını kurmuştu. Haydar tepesi civarında da Fransızların karargahı bulunmaktaydı. Beş kişilik keşif grubu gönderilerek düşman hakkında bilgi alınmak istendiyse de bir sonuç

15. R. Dalkır, a.g.e., s.190; ATASE, *Türk İstiklal Harbi, Güney Cephesi-IV*, Ankara, 1966, s.73.

16. ATASE, *TİH, Güney Cephesi-IV*, s.73.

17. ATASE, a.g.e., s.73-74; Recep Dalkır, a.g.e., s.191.

alınamamıştı. Yöredeki muharebeler de kısa aralıklarla da devam etmekteydi. Fakat bu yöredeki Milli Kuvvetlerimizin durumu pek parlak görülüyordu¹⁸. İşte tam bu sırada 27 Mart 1920 tarihinde Binbaşı Yörük Selim Bey ve Yüzbaşı Abdullah Bey, Çavuş Türkoğlu, Mustafa ve Darendeli Abdullah Bey'in idaresinde birkaç yüz kişiyi bulan Maraş Kuva-yı Milliyesi ve iki ağır makineli tüfek ile Haruniye bölgesine gelerek emir ve komutayı ele aldı. Böylece Haruniyelilerin yüzü gülmüş ve Haruniye Kuva-yı Milliyesi oldukça kuvvetlenmişti. Yörük Selim Bey buradaki Fransızlara baskınlar yapmış ve bu çarpışmada düşmana çok kayıplar verdirmişti. Bu çarpışmada Yıldırım bölüğünün komutanı Yüzbaşı Abdullah en önde hücum ederken şehit düşmüştü. Bu olayın sonunda Milli Kuvvetlerimizin eline silah, malzeme ve cephane geçmiş ve sonuçta buradaki Kuva-yı Milliye güçlenmişti¹⁹.

Yöredeki Kuva-yı Milliye müfrezeleri devamlı olarak demiryolunu ve özellikle köprüleri tahrip ederek Antep ve Adana bölgeleri arasındaki bağlantıyı kesiyorlardı. 15 Mayıs 1920 günü Yarbaşı ve Bahçe arasında ve Yarbaşı'na üç kilometre mesafede Kokarpınar köyünün güneyinde 8. ve 9. Tümenler arasındaki köprü de tahrip edilmişti. Bu arada Demiryolunu korumakla görevli ve içinde 150 kadar er olan bir Fransız zırhlı treni aynı anda bu bölgeden geçmekteyken, sökülen vidalar dolayısıyla yıkılan köprüde suyun üzerine devrildi. Esasen civarda pusuda bulunan milli kuvvetlerin baskın tarzında ateşleriyle Fransızlar yok edilmişti. Ancak sekiz er kurtulmuş ve esir alınmıştı. Bu çarpışmayı haber alan Fransızlar Mamure'den 300 kişilik bir kuvvetle akşama doğru çarpışma bölgesine yetişmişti. Ertesi günü yapılan çarpışmalarda Fransızlar bir topçu bataryasının desteğine rağmen çok kayıp vererek Yarbaşı'na çekilmek zorunda kalmış ve buradan da trenle Mamure'ye dönmüştü. Milli Kuvvetlerimiz bu çatışmada 25 Fransız askerini esir almış ve çok sayıda ağır makineli tüfek, silah ve cephane de elde etmişti. Fransız ölüleri arasında

18. R. Dalkır, a.g.e., s.191.

19. Dalkır, a.g.e., s.191; ATASE, a.g.e., s.74.

bir binbaşının cesedine de rastlanmıştı. Bu muharebeler sonucunda Mamure ile Bahçe arasında hiçbir lokomotif kalmadığından Fransızların bu bölgede gidiş-gelişleri bir süre için durmuştu²⁰. Bu sıralarda 30 Mayıs 1920'den geçerli omka üzere bölgede Fransa ile Ankara Hükümeti arasında 20 günlük bir mütareke yapılmış ve bunun üzerine Haruniye ve Bahçe civarındaki çarpışmalara da ara verilmişti²¹.

20 günlük bu mütarekeden sonra Fransızların Kayabaşı'ndaki kuvvetleri tekrar sarıldı. Bu durum karşısında Fransızlar yöreye yeniden takviye kotaları gönderdi. Bunlarla yapılan çarpışmalarda çok kayıp veren Fransızlardan, ayrıca bir çok gereç ele geçirilmişti. Bu sırada 500 mevcutlu bir kuvvetle Yarbaşına gelen Yörük Selim Bey buradaki Türk kuşatmasını kuvvetlendirmesine rağmen, Fransızlar bir çıkış hareketi yaparak önce Mamure'ye burada da tutunamayacaklarını anlayınca Osmaniye'ye kadar çekildiler. Bu suretle Bahçe ve Osmaniye arasında hiçbir Fransız askeri kalmadı. Bu çarpışmalar üç gün sürmüş ve Fransızlar çok sayıda ölü ve yaralı vermişlerdi. Böylece Haruniye ve Bahçe düşman işgalinden kurtulmuştu²². Bu muharebeden geri çekilen Fransız kuvvetleri demiryolunun iki tarafındaki yeni yetişmiş ve henüz biçilmemiş buğday ve arpa ürünlerini tamamen yakmışlardı²³.

Haruniye bölgesinde bütün Kuva-yı Milliye'yi emrine alan Yörük Selim Bey Osmaniye'ye gelerek 7 gün süren çarpışmalar yapmasına rağmen, Fransız kuvvetleri Osmaniye'den tamamen atılamadı. Bir kaç gün sonra Selim Bey Islahiye cephesine gönderilmiş ve Haruniye'de ise yalnız yerli Milli Kuvvetler kalmıştı²⁴.

20. ATASE, a.g.e., s.74; Dalkır, a.g.e., s.191-192.

21. Bu mütareke için bkz., Süleyman Hatipoğlu, *Fransa'nın Çukurova'yı İşgali ve Pozantı Kongresi*, Ankara, 1989, s.49 vd.

22. Dalkır, a.g.e., s.191-192; ATASE, a.g.e., s.74-75.

23. ATASE, a.g.e., s.75; A.C. Çamurdan, a.g.e., s.99.

24. ATASE, a.g.e., s.75.

2. OSMANİYE CİVARINDA YAPILAN SAVAŞLAR

A. KOVANBAŞI SAVAŞI (Bkz.Kroki:1):

Bu savaş Osmaniye bölge komutanlığı emrindeki birliklerle yapıldı. Türk Kıtaları Osmaniye bölgesinde şu şekilde tertiplendiler. Osmaniye civarında bulunan bütün Milli Kuvvetler bir araya toplanarak savaş vaziyeti aldılar. Ayrıca Ceyhan'da bulunan Milli Kuvvetler de herhangi bir duruma karşı hazır vaziyete geldiler.

Fransızlar ise, 5 Ekim 1920'den itibaren İskenderun'dan karaya yeni kuvvetler çıkararak, mevcut kuvvetlerini takviye etmeye başlamışlardı. Böylece Fransızlar burada yaklaşık olarak bir tümene yakın kuvvet topladıktan sonra, 10 Ekim 1920 sabahı düzenli bir şekilde taarruza başlamışlardı²⁵. Buradaki bütün Fransız topçuları bir anda, Türk kuvvetlerine karşı ateşe başlamışlar ve topçu ateşinin desteği altında piyadelerini de ileri sürmüşlerdi. Fransız piyadesinin bu ilerleyişine, Türk piyadeleri şiddetli bir ateşle karşılık verince Fransızlar bu ateşe dayanamayarak geri çekilmek zorunda kalmışlardı.

Burada başarısız olan Fransızlar, bu defa kuvvetlerini Haruniye'de bulunan Milli Kuvvetlerin bulunduğu, Kovanbaşı sırtına yönlendirerek, 300-400 metreye kadar yaklaşmışlar ve Milli Kuvvetlerin şiddetli ateşiyle karşılaşmışlardı. Buna rağmen, taaruzlarına büyük bir hız veren Fransızlar, bu saldırılarından da bir sonuç alamamışlardır. Fakat Haruniye kuvvetleri çok sıkışmış ve bunun üzerine 26. Alay tarafından takviye edilen Milli Kuvvetler, öğleden sonra birliklerimize 20-30 metre kadar yaklaşan Fransız kuvvetlerine karşı taarruza geçerek, geri püskürtmüşlerdi.

Türk kuvvetlerinin elinde bulunan savaş malzemesinin yetersiz olduğunu farkedenden Fransızlar, tekrar karşı bir taarruza geçmişlerdi. Bu ta-

25. A.C.Çamurdan, a.g.e., s.110; Fransızlar, 1920 yılının Ekim ayından itibaren Çukurova'da genel bir taarruza geçerek, buradaki bazı birliklerimizin geri çekilmesini sağlamışlardı, bkz, Kasım Ener, Çukurova Kurtuluş Savaşında Adana Cephesi, Ankara, 1970, s.238-239.

arruza, ellerinde az sayıda bulunan makinalı tüfeklerle karşı koyan Milli Kuvvetler, düşmanın taarruzunu kırmışlar ve ayrıca cephe gerisinde bulunan toplar da kuvvetli bir şekilde ateşe başlayınca, Fransızlar büyük kayıplar vermişlerdi. Bundan sonra da yedekte bekleyen Ceyhan'daki Milli Kuvvetler'e de taarruz emri verilince, Fransızlar daha fazla dayanamayıp Ceyhan'ın kuzeyine çekilmek mecburiyetinde kalmışlardı.

Kovanbaşı adıyla anılan bu savaş, Türk Kuvvetlerinin 10 Ekim 1920 günü tam sekiz saat kahramanca savunmaları ve karşı taarruzlarıyla başarıya ulaşmıştır. Bu savaşta ağır kayıplar veren Fransızlar ölü ve yaralılarını beraberinde götürmüşlerdi²⁶.

B- KANLI GEÇİT SAVAŞLARI (Bkz. Kroki:2):

Kovanbaşı savaşında yenilen Fransızlar, 1 Kasım 1920 tarihinde Toprakkale'de topladıkları kuvvetlerle iki koldan Osmaniye cephesine taarruza başlamışlardı. Öte yandan Osmaniye ovasında ve şehir içerisinde bulunan milli müfrezeler dağılmış olduklarından, Fransız kuvvetlerinin büyük bir kısmı hiçbir direnişe uğramadan sabah saat 10.00'da Mamurê istasyonuna varmıştı. Çana istikametinde ilerleyen Fransız kuvvetleri burada direnme ile karşılaşmış ise de, Kanlı Geçit'e doğru ilerlemeye devam etmişlerdi. Bu şekilde Fransızların bütün kuvvetleri, öğleye doğru Kanlı Geçit-Mamure hattına varmışlardı. Bu geniş çaplı saldırı karşısında Osmaniye'deki Türk kuvvetleri toparlanarak, Osmaniye-Yarpuz yoluyla Yarpuz'a çekilebilmişti. Ceyhan kuvvetleri de, Ceyhan nehrinin kuzey kıyısına çekilmişler ve bir kısmı da Kozan ve Kadirli'ye doğru harekete geçmişlerdi.

Fransız kuvvetleri, Ceyhan nehrinin kuzeyinde ve doğusunda bulunan Türk kuvvetlerine karşı taarruza başlayarak, birliklerimizi şiddetli ateş altına almışlardı. Bu ateş altında nehrin doğusuna kuvvet nakletmeye çalışan

26. Çamurdan, a.g.e., s.110-111.

Fransızlar, burada çok zayıf vermişler ve bundan sonra da Türk kuvvetleri, Fransız kuvvetlerini geri püskürtmüşlerdi²⁷.

2 Kasım 1920 gününde ise, ciddi bir çatışma olmamıştı, ama Fransızlar kuvvetlerini Kanlı Geçit-Mamure hattında toplamaya devam etmişlerdi. Bu durum karşısında, buradaki Türk birlikleri süratli bir şekilde Kanlı Geçit muntkasında toplanmaya başlamışlar ve bunlar arasında bulunan Aydınoğlu Tufan Bey komutasında 500 kişilik Kadirli müfrezesi de, Haruniye'ye gelmişti.

Kanlı Geçit'e biriken bu kuvvetler, kısa bir süre bekleme dönemine girmişlerdi. Ancak 8 Kasım 1920 sabahı Fransızlar, Türk kuvvetleri üzerine ateşe başlamışlar ve ayrıca bu ateşle beraber, Fransız uçakları da harekete geçmişlerdi. Bu taaruzla Fransızlar, Türk kuvvetlerinin ileri mevzilerini işgal etmişlerse de, bu mevziler akşama doğru Türkler tarafından geri alınmıştı. Fransızlar bu saldırıda ancak bir tepe işgal etmiş olup, geceyi bu tepede geçirmişlerdi.

C- MAMURE BASKINI

16 Ekim 1920 tarihinde Hacın'daki Ermeni direnişi kırıldıktan sonra, Hacın Kaymakamlığına Üsteğmen Saim Bey atanmıştı. Daha sonra Saim Bey'in emrindeki kuvvetlere Ceyhan Milli kuvvetleri de dahil edilerek, Ceyhan – Osmaniye arasındaki demiryolu istasyonlarına baskınlar düzenlemek amacıyla, Osmaniye – Mamure kesimine alınmıştı²⁸.

Saim Bey ile beraber harekete katılacak olan Recep Dalkır olayı şu şekilde nakletmektedir. "..... Öğle zamanı hep beraber doğuya doğru harekete geçtik. Mamure'yi kuzey ve doğu tarafından kucaklayan Gavur dağlarından, Domuz dağının eteğinden Ceyhan'ı (nehir) geçtik, dağa tır-

27. Bu muharebeler hakkında daha geniş bilgi için bkz., A.C. Çamurdan, *Kurtuluş Savaşında Doğu Kilikya Olayları*, Adana, 1969.

28. ATASE, *Türk İstiklal Harbi, Güney Cephesi*, c.4, Ankara, 1966, s.201.

mandık, tamamen ormanlık olan zirveye yaklaştık. Müsait bir yerde karargah kurarak istirahate geçtik. Tufan Bey emrindeki Andırın ve Çokak kuvvetleriyle oraya gelmişti." Bu sırada Saim Bey, bir durum değerlendirmesi yapmış, milli müfrezelerden Topaloğlu Halil Efendi ve Recep (Dalkır) Bey; Mamure'ye yapılacak baskının fayda getirmeyeceğini söylemelerine rağmen; Saim Bey fikrinde ısrar etmişti²⁹.

Saim Bey emrindeki kuvvetlere Mamure'ye doğru ilerlemelerini ve tesadüf edecekleri devriye ve çifte nöbetçilere ateş etmeden sessizce yok etmelerini, böylece düşmanı kışlasında silaha davranmadan gafil avlamaları emrini vermişti. Bu planı çabuk farkedenden düşman birlikleri hemen silah başı yaparak ateşe başlamıştı. Bu ateş üzerine, düşmanın yalnız Mamure'den değil, Osmaniye'deki topları bile faaliyete geçmişti. Bu olayın devamını Recep Dalkır'ın kitabından aktarmak istiyorum: "... Önümüzde hemen 50-60 metre kadar uzağımızda ve trenin makasçı kulübesi olduğunu tahmin ettiğim bir yerde, düşmanın kuvvetli bir karakolu vardı. Sağımızdan solumuzdan makineli ve otomatik tüfekler durmadan işliyordu. Fakat bize hiç zarar vermiyordu. Saim bize ateş kestirdi. Düşmanla konuşmak ve anlaşmak istedi: "Ülek ente müslim" diye bağırdı. Karşıdan, "Elhamdülillah" cevabı verildi. Saim Bey ise: "Ya ahi... ene müslim taal ya ahi "dedi"³⁰. Saim Bey bu konuşmadan; düşman karakolunda bulunan Cezayirli Arap müslümanların saf değiştireceğini umut ediyordu. Bu konuşma anında Fransız karakolunda bir kargaşa yaşanmış ve bunu fırsat bilen Mevlüt Çavuş yanındaki bombayı düşmana savurmuş ve ikinci bombasını da atmıştı. Bundan sonra düşman bombaları milli kuvvetlerimizin üzerinde patlamıştı. Bunun üzerine milli müfrezelerimiz arasında bir an panik yaşanmıştı. Durumu kavrayan Recep Bey birliklerimizi 40-50 metre geriye çekerek mevzii aldirmişti. Bu arada Hurşit onbaşı Saim Bey'in vurulduğunu ve baygın yattığını bildirmişti. Beklenmedik bir anda Saim Bey'in karalanması milli kuvvetlerimizin geri çekilmesine neden olmuştu³¹.

29. Recep Dalkır, a.g.e., s.171.

30. Dalkır, a.g.e., s.173-174.

31. Dalkır, a.g.e., s.174-175.

Bu muharebede Üsteğmen Saim Bey ile birlikte 15 Türk eri şehit düşmüştü. Komutanlarının şehit olduğunu gören milli müfrezelerimiz de kısmen dağılarak Ceyhan Nehri'nin kuzeyine çekilmişti. Saim Bey'in adı daha sonra Hacı'n'a verilerek Saimbeyli olmuştu. Saim Bey daha önce Hacı'n, Kadirli, Feke ve Kozan dolaylarında Kuva-yı Milliye'nin ilk teşekkülünden beri büyük fedakârlıkları geçmiş bir kahramandı³².

1921 yılının Şubat ayına kadar Osmanije cephesinde önemli hareketler ve çarpışmalar olmadı. 4 Şubat 1921'de Fransızların Hasanbeyli istikametinde ilerlediği tespit edilmişti. Buna karşı birliklerimiz şu düzene getirilmişti:

Haruniye bölükleri Kanlı Geçit ile Kabatepe arasında, Bahçe bölükleri Kanlı Geçit'te ve Dört Yol müfrezesi ise Kanlı Geçit Karakolu ile Osmanije-Hasanbeyli şosesi arasında mevzilenmişti.

Fransızlar Kanlı Geçit'e girdikten sonra baskın tarzında ateşe başlamış ve çarpışmalar şiddetli olarak saatlerce sürmüştü. Milli Kuvvetlerimiz küçük gruplar halinde hücum ediyorlardı. Bu durum karşısında, her taraftan sarılan Fransız kuvvetleri kuzeye Yarbaşı'na doğru yani aksi istikamete kaçarak çekilmişlerdi. Milli kuvvetlerimiz 4 ağır makineli tüfek ile diğer birçok silah ve cephane elde etmişlerdi. Yarbaşı muntıkasına çekilen Fransız kuvvetleri takip edilerek, burada da kuşatılmıştı. Bir süre sonra Osmanije'den takviye kıtaları alan Fransızlar Mamure-Osmanije istikametinde çekilmişlerdi. Bu bölgede çok üstün Fransız kuvvetlerine karşı mevcutları az ve silah kuvveti çok eksik olan bir avuç Kuva-yı Milliye ile yapılan kahramanca muharebeler 2. Kolordu Komutanlığınca şu emirle takdir edilmişti (özet olarak): "Osmanije bölgesinde Fransızların şimdiye kadar üstün kuvvetleriyle çarpışarak gösterdikleri kahramanlıklar için takdir ve teşekkürlerimin bütün subay ve erlere bildirilmesini rica ederim." şeklindeydi³³.

32. ATASE, *TİH Güney Cephesi*, c.4, s.201.

33. ATESE, a.g.e., s.201-202.

Bu genel saldırıda; Gouraud'nun komutasındaki Fransız tümeni, bu taarruzla Kanlı Geçit'i zaptetmiş ve Hasanbeyli üzerinden İslahiye'ye inmiş, böylelikle Meydan-ı Ekbez'e ve oradan Katma-Kilis yoluyla Antep civarına gelmişti³⁴.

Böylece Milli Kuvvetler, sayıca oldukça fazla ve çağın en modern silahlarıyla donatılmış olan bir Fransız tümenine karşı Kanlı Geçit ve Kabatepe'de hiçbir bozguna uğramadan ve düşmana fazla zaiyat verdirerek çıkmışlardı³⁵. Görüldüğü gibi 1920 yılının son aylarında Fransızlar, Antep'e ulaşabilmek amacıyla Osmaniye'deki Milli Kuvvetleri zaman zaman zor durumlara sokmuşlardı³⁶.

SONUÇ:

Fransızların bu saldırılardaki amacı; Osmaniye'deki demiryolu ve karayoluna hakim olmak istiyorlardı. Çünkü Fransa, Antep ve İslahiye ile irtibatı kesmiyerek buradaki birliklerini takviye etmek, ayrıca Katma-Kilis ve Halep yollarını elde tutmak istiyordu.

Diğer taraftan Fransa bütün Suriye'yi kontrol altında tutmak ve bunun devamlılığını sağlamak amacındaydı. Bundan dolayı Fransa önemli bir geçit bölgesi olan Osmaniye'yi daha uzun bir süre işgal altında tutma niyetinde idi.

Önemli bir hususta Atatürk'ün Milli Mücadele döneminde takip ettiği dış politika gereği Fransa ile iyi ilişkiler içerisinde bulunulmuş ve sonuçta Fransa, Doğu siyasetinde İngiltere'den ayrı düşünerek Ankara'ya yaklaşmıştır³⁷. Nihayet 1921 yılına girildiği günlerde, Kuva-yı Milliye'nin Çu-

34. A.Fuat Cebesoy, *Milli Mücadele Hatıraları*, c.1, İstanbul, 1953, s.419.

35. Çamurdan, a.g.e., s.164 vd.

36. ATASE, Arş. 1-4282, Kıs. 560, Dos. 3-21, F.73.

37. Süleyman Hatipoğlu, *Orta Toros Geçitleri'nde Türk-Fransız Mücadelesi (1915-1921)*, Ankara, 1991, s.168-175 (Ankara Ü. Türk İ. Tarihi Ens., Basılmamış Doktora tezi)

kurova'daki kahramanca direnişleri Fransa'nın buradaki bütün ümitlerini bitirmişti. Bunun sebeplerini şöyle özetleyebiliriz:³⁸ Fransızlar, verimli Çukurova topraklarından faydalanma ve Güney Anadolu'daki madenleri işletme imkanını bulamamışlardı. Ayrıca Türkler, Fransız yönetimini istemediklerini kesinlikle belli etmişler ve yaptıkları çete savaşlarıyla da Fransızları zor durumda bırakmışlardı. Başka bir konu da, Çukurova'daki Fransız askerlerini beslemek, Fransa bütçesine ağır yükler getirmişti. Böylece Fransızların, Çukurova'da kalması kendilerine pahalıya mal oluyordu. Bütün bunları göz önünde bulunduran Fransa, 20 Ekim 1921'de Türkiye ile Ankara İtilafnamesi'ni imzalayarak bölgeyi terk etmiştir. Bu itilafnameye göre; 5 Ocak 1922'de Adana'dan ve 7 Ocak 1922'de de Osmaniye'den çekilerek, geldikleri gibi gitmişlerdi.

38. Kamil Erdeha, *Milli Mücadele'de Vilayetler ve Valiler*, İstanbul, 1975, s.327 vd.

